

СТРАХУВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ**Романько Г.А.**Українська академія банківської справи
Національного банку України

Визначено поняття кредитного ризику. Надано загальну характеристику кредитного ризику. Розглянуто основні аспекти страхування кредитних ризиків. Досліджено механізм страхування. Обґрунтовано необхідність страхування кредитних ризиків.

Ключові слова: кредитний ризик, страхування, зобов'язання, банк, позичальник.

Постановка проблеми. На сьогодні існує безліч причин виникнення кредитного ризику. Найпоширенішими з них є нестійкий фінансовий стан позичальника, некваліфіковане керівництво, недосвідченість працівників, що приймають рішення про надання кредиту тощо. В той же час у науковому світі розглядаються ефективні та доцільні способи захисту кредиторів від ризику неплатоспроможності їх боржників. Кредитор може поглибити вивчення та оцінку платоспроможності боржника, посилити контроль за його фінансово-господарською діяльністю.

Існує декілька способів забезпечення виконання кредитних зобов'язань, таких як поручка, гарантія, страхування, застава, неустойка (штраф, пеня). Але одним із способів забезпечення виконання зобов'язань, які активно застосовуються в процесі здійснення кредитних операцій, є страхування кредитних ризиків.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання страхування кредитних ризиків досліджували такі вітчизняні та іноземні науковці, а саме: Каракулова І.С., Базилевич В.Д., Клапків М.С., Черкасова О.В., Гарська Т.П. та інші видатні особистості. Але, незважаючи на дослідження окремих аспектів страхування кредитних ризиків, питання співпраці кредиторів зі страховими компаніями, а також механізм відшкодування збитків кредиторів є вивченими не в повному обсязі.

Метою статті є визначення сутності кредитного ризику, напрямків розвитку страхування кредитних ризиків та його необхідності.

Виклад основного матеріалу. Під кредитним ризиком розуміють наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Іншими словами це ризик невиконання боржником своїх зобов'язань перед кредитором, що загрожує кредитору певними фінансовими збитками [2].

Кожен науковець має своє бачення визначення поняття кредитного ризику, наприклад, Гарська Т.П., зазначає, що кредитний ризик – це нездатність чи небажання позичальника діяти у відповідності із умовами кредитного договору [3, с. 35].

Каракулова І.С. визначає кредитний ризик як ризик, який виникає у комерційного банку при здійсненні ними активних операцій і зумовлений невиконанням позичальником своїх зобов'язань щодо кредитора, що виникає через неспроможність позичальника, який узяв на себе

зобов'язання повернення отриманого кредиту і сплати відсотків за користування ним [4, с. 32]. Із наведеного визначення видно, що кредитний ризик складається з двох частин – неповернення кредиту і несплату процентів за користування цим кредитом. Кредитний ризик виникає в момент передачі кредитних коштів позичальнику, адже у цей момент ніколи достеменно невідомо, чи буде цей кредит повернуто банку вчасно та в повному обсязі та чи втратить банк свої кошти.

Самсонова К.В. вважає, що кредитний ризик – це вартісне вираження імовірності порушення позичальником взятих на себе зобов'язань перед кредитором, що полягає у неможливості дотримання обсягів та графіку повернення позикових коштів внаслідок дії зовнішніх та внутрішніх чинників, що спричиняє недоотримання кредитором запланованого рівня доходності від кредитної операції [6].

Кондрат І.Ю., Черкасова О.В., Шандра Я.Р. вважають, що ризик – це ймовірність того, що вартість частини активів банку, особливо кредитів, зменшиться або буде зведена до нуля [5, с. 24].

Як ми можемо бачити, єдине розуміння поняття кредитного ризику відсутнє. Але на нашу думку, найбільш доцільним є визначення Самсонової К.В.

В цілому, страхування кредитних ризиків є сукупністю страхових послуг, що забезпечують страховий захист майнових інтересів кредиторів, пов'язаних з існуванням ризику неповернення кредиту внаслідок неплатоспроможності позичальника. Страхування кредитних ризиків включає страхування кредитів та страхування відповідальності позичальника за непогашення позичених коштів.

Вовчак О.Д. вважає, що суть страхування кредитних ризиків полягає у зменшенні або усуненні кредитного ризику. Він поширюється тільки на споживчий кредит, тобто на придбання товарів довгострокового користування [7, с. 211].

Марценюк О.В. визначає страхування кредитних ризиків як господарський механізм, мета якого – задовольнити випадкові оцінювані майнові потреби, які виникають з ризику неповернення кредиту, реперозподіливши витрати між суб'єктами кредитно-страхових відносин [8].

На думку Заруби О.Д. страхування кредитних ризиків – це страхування неплатежу, ризику настання відповідальності позичальника – юридичної особи за неповернення кредиту, а також ризику непогашення кредиту, що проводиться з метою захисту кредитно-фінансової сфери діяльності юридичних осіб. Це відносно новий вид

страхування, який почав розвиватися з розвитком споживчого кредиту в країнах з ринковою економікою, де населення купує будинки, автомобілі, товари тривалого користування з розстрочкою платежу [9, с. 138].

Л. Бубляс та Н. Матвеева страхування кредитних ризиків називають одним зі способів забезпечення виконання зобов'язань, які активно застосовуються в процесі здійснення кредитних операцій, виникнення якого було пов'язане зі значним зростанням обсягів виданих банками кредитів [10].

Отже, страхування кредитних ризиків передбачає відшкодування страховою компанією кредитору коштів у разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитом, тобто страхування кредитних ризиків спрямоване на захист інтересів кредитора в ситуаціях неплатоспроможності позичальника.

На жаль, страхування кредитних ризиків поки що не набуло значної популярності в Україні через недостатність розвитку фінансового сектора та економічної нестабільності. Але з кожним роком фінансово-кредитні установи нашої держави стають все більше зацікавленими у страхуванні своїх кредитних ризиків.

На сьогоднішній день серед банків все більше поширюються форми забезпечення кредитів, які є альтернативними страхуванню, адже вважають, що не отримають відшкодування від страхової компанії. Це пояснюється нерозвиненістю страхового аудиту, відсутністю висвітлення в економічній пресі балансів, фінансових звітів страхових компаній. Через це цілком виправдано виникає сумнів щодо платоспроможності страховика. З іншого боку, через надмірно високі страхові премії підвищуються страхові платежі, а отже, й витрати виробництва, що обертається підвищенням цін на товари і послуги.

Також, зважаючи на збитковість страхування кредитних ризиків (співвідношення виплат та платежів) в Україні, страхові компанії здійснюють жорсткий відбір страховальників. У середньому у страхуванні кредитних ризиків задовольняється лише одне з п'яти звернень, адже проводиться детальний аналіз фінансово-економічних показників діяльності клієнта, його кредитної історії та контрагентів, їх позицій на ринку. Уважно вивчається контракт, коректність та відповідність законодавству його положень (страхова компанія може навіть давати рекомендації клієнту для мінімізації його ризиків).

На думку деяких вчених в контексті страхування кредитних ризиків для банків проблемою є складність процедури оформлення договору страхування, адже вони мають здійснювати крім звичайної операційної діяльності ще й відповідальну аналітичну роботу з приводу узгодження страхових тарифів і надання страховику документів для відкриття регресного позову до боржника.

Також негативним є те, що деякі підприємства використовують фінансові ризики як додатковий засіб фінансування, страхуючи дорогі проекти і перекладаючи весь ризик на страхову компанію. У відповідь страхові компанії встановлюють високий рівень франшизи (від 8 до 15% страхової суми), досить високі страхові тарифи (середній тариф встановлюється на рівні 5-7% та вище за-

лежно від ризиковості та строку страхування), обумовлюють специфічні умови страхування.

Проаналізувавши практичну сторону питання, можна сказати, що позичальник дуже часто не виконує умов договору або свідомо порушує строки їх виконання, що дає можливість відмовити страховику у виплаті страхового відшкодування банку. Тому необхідно є розробка загальних умов кредитного страхування, які б охоплювали найсуттєвіші норми кожного виду страхування [5, с. 25].

Також, на думку деяких науковців, для збільшення обсягів операцій страхових компаній зі страхування банківських кредитів необхідно висвітлювати в економічній літературі баланси та фінансові звіти страховиками для ознайомлення з даною інформацією банками з метою отримання гарантії платоспроможності страховика, а також спростити процедуру оформлення договору страхування.

Законом України про страхування передбачено два види страхування кредитних ризиків: страхування кредитів (у тому числі страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту) і страхування виданих та прийнятих гарантій [1].

У міжнародній практиці використовуються значно більше видів страхування кредитних ризиків: страхування товарних, фінансових кредитів, страхування нерухомих об'єктів і предметів іпотеки переданих у заставу тощо [5, с. 25]. Така відмінність у кількості видів страхування кредитних ризиків зумовлена більшим ступенем розвитку даного сегменту страхування за кордоном.

Що стосується механізму страхування та здійснення страхових виплат, страховик виступає носієм страхового ризику, адже це особа, що зобов'язалась сплатити банку кредит в разі якщо він не був повернений позичальником. Очевидно, що страховий ризик має пряму залежність від реалізації кредитного ризику, адже реалізація страхового ризику відбувається тільки тоді, коли має місце реалізація кредитного ризику (неповернення кредиту), тобто перетворення події, що була застрахована, на реальну подію, що вже відбулась. Зазначимо, що кредитна операція, з певною часткою кредитного ризику обліковується у балансі банку доти, доки не буде здійснено погашення кредитної заборгованості. Отже, укладання банком договору страхування кредитних ризиків не призводить до того, що кредитні ризики банку зникають.

Страховий ризик перетворюється в реальне зобов'язання страховика лише за умови настання страхового випадку.

Страховий випадок – це подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страховальнику, застрахованій або іншій третій особі [1].

Таким чином, страховий ризик на момент укладання договору має лише умовну вартісну оцінку (зазвичай у договорі страхування зазначається розмір страхового відшкодування, або порядок його визначення, якщо на момент укладання договору це визначити неможливо), що не може бути відображено, як зобов'язання

у балансі страхової компанії до того часу, поки не настане страховий випадок. Іншими словами, обов'язок страховика сплатити страхове відшкодування банку виникає лише після того, як настане страховий випадок, тобто після неповернення банку кредиту у певні визначені терміни, що зазначаються в кредитному договорі.

Значить, позиція щодо перетворення кредитного ризику в страховий ризик у момент укладання між банком і страховиком договору страхування кредитного ризику є помилковою.

Кредитний ризик лишається ризиком кредитора доки йому не буде здійснено відшкодування кредитних коштів. У цьому випадку відшкодування здійснюється страховиком [4, с. 33].

Загалом на практиці спостерігається збільшення кількості неповернених кредитів банкам України, у зв'язку чим банки втрачають частину своїх прибутків та значне підвищення величини заборгованості перед банками за кредитними операціями, оскільки вимоги банків за наданими кредитами будуть зростати, то відповідно зростатиме потреба в страхуванні кредитного ризику, адже банкам необхідно забезпечити собі надійність повернення наданих грошей [5, с. 26].

Висновки. Попри усі несприятливі фактори, що стримують розвиток страхування ризиків банків в Україні, за кордоном цей метод управління ризиками став одним із найефективніших,

що дає підстави вважати страхування одним із найкращих засобів мінімізації ризиків. Страхування кредитних ризиків – це не лише запорука збільшення прибутку банку, але й покращення його іміджу, що також сприяє підвищенню фінансової стабільності і конкурентоспроможності на ринку.

Страхування кредитних ризиків має велике значення для надання кредитних послуг. Механізми здійснення страхування кредитів розроблені та в змозі ефективно функціонувати, але їх необхідно вдосконалити, з урахуванням особливостей економіки нашої країни. І якщо стабілізувати економічну ситуацію в країні та дотримуватися вимог чинного законодавства, страхування кредитних ризиків матиме величезний потенціал і буде дуже прибутковою справою.

Тобто, не дивлячись на недоопрацювання та недоліки законодавства, що гальмують розвиток страхування кредитних ризиків в Україні, даний метод є одним з найкращих та найефективніших засобів мінімізації кредитних ризиків за кордоном та набуває все більшої популярності, сподіваємося, що позитивні тенденції у цій сфері відбудуться найближчим часом і в нашій державі, адже страхування кредитних ризиків сприяє підвищенню фінансової стабільності і конкурентоспроможності фінансово-кредитних установ нашої держави.

Список літератури:

1. Закон України про страхування від 07.03.1996 № 85/96-ВР (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 18, ст. 78.
2. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» // Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04/page4>
3. Гарська Т. П. Страхування, як одна із форм забезпечення кредитів // Наукові праці Національного університету біоресурсів України. – 2011. – № 9. – С. 34-37.
4. Каракулова І. С. Перспективи розвитку системи страхування кредитів в Україні // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2010. – № 120. – С. 32-35.
5. Кондрат І.Ю., Черкасова О.В., Шандра Я.Р. Проблеми страхування кредитних ризиків на фінансовому ринку України // Наукові праці Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 5. – С. 24-26.
6. Самсонова К.В. Страхування кредитних ризиків в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/samsonova-k-v-strahuvannya-kreditnih-rizikiv-v-ukrayini>
7. Вовчак О.Д. Страхування [Текст]: навч. посібник / О.Д. Вовчак. – Львів: Новий світ 2000, – 2004. – 480 с.
8. Марценюк О. В. Страхування кредитних ризиків / Вінницький державний аграрний університет // Наукова конференція, 2010 р.
9. Заруба О. Д. Страхова справа: Підручник. – К.: Т-во «Знання»; КОО, 2008. – 321 с.
10. Бубляк Л., Матвеева Н. Страхування кредитних ризиків в Україні / ПВНЗ «Хмельницький економічний університет» / Тези Інтернет-конференції 12-13 грудня 2013 рік.

Романько А.А.

Украинская академия банковского дела
 Национального банка Украины

СТРАХОВАНИЕ КРЕДИТНЫХ РИСКОВ В УКРАИНЕ

Аннотация

Определено понятие кредитного риска. Предоставлено общую характеристику кредитного риска. Рассмотрены основные аспекты страхования кредитных рисков. Исследован механизм страхования. Обоснована необходимость страхования кредитных рисков.

Ключевые слова: кредитный риск, страхование, обязательства, банк, заемщик.

Romanko H.A.

Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

INSURANCE OF CREDIT RISKS IN UKRAINE

Summary

The concept of credit risk. Provided overall credit risk characteristics. The main aspects of the credit risk insurance. The mechanism of insurance. The need for insurance of credit risks.

Keywords: credit risk, insurance, liability, the bank, the borrower.